

Allas rätt till naturen – en frihet med ansvar

Berättelse

En ovanlig frihet

Tänk dig att du kan gå rakt ut i en skog, slå dig ner vid en sjö och äta din matsäck – utan att fråga någon om lov, trots att marken tillhör en person du aldrig har träffat. I många länder vore det otänkbart. I Sverige är det vardag, och förklaringen heter allemansrätten. Ordet betyder ungefär “allas rätt” och beskriver friheten att vistas i naturen nästan överallt, även på mark som någon annan äger. För många som bor i Sverige är detta en självklar del av livet, och inte sällan något man känner stolthet över.

Vad du får göra

Allemansrätten ger en rad rättigheter. Du får röra dig fritt till fots, på cykel, på en häst eller på skidor, även över mark som tillhör någon annan och på de enskilda vägar som korsar den. Du får bada i sjöar och hav, gå i land vid stranden, åka skridskor på isen och paddla kanot. Du får slå dig ner och äta din matsäck nästan var du vill, plocka vilda bär, svamp och blommor, och du får tälta något enstaka dygn på de flesta platser. Du får till och med göra upp eld med torra grenar och kvistar som ligger på marken, men bara med stor försiktighet och aldrig när det råder eldningsförbud. Naturen blir på så sätt ett gemensamt vardagsrum, öppet för alla oavsett hur mycket pengar man har. Just därför uppfattar många allemansrätten som något mer än en regel – den säger något om hur samhället ser på naturen och på jämlikhet.

Friheten har en baksida som heter ansvar

Men friheten kommer aldrig ensam. Eftersom rätten gäller alla samtidigt, följer det skyldigheter med den. En enkel och välkänd sammanfattning lyder: “inte störa, inte förstöra”. Det innebär att du måste visa hänsyn till både människor, djur och natur. Du får inte komma för nära någons bostad, eftersom alla har rätt att vara i fred i sitt eget hem; området närmast huset kallas hemfridszon, och dit får du inte gå utan lov. Du får inte gå över en åker eller en plantering så att grödan skadas. Du får inte bryta kvistar, ta näver eller på annat sätt skada levande träd, och du får inte skräpa ner. Allemansrätten omfattar inte heller motortrafik: att köra bil, motorcykel eller fyrhjuling i terrängen kräver tillstånd av markägaren. Du får inte jaga eller fiska fritt – allt vilt och alla vilda fåglar är skyddade – och du får inte störa djurlivet, till exempel fåglar som häckar. En eld får inte göras upp direkt på en berghäll, eftersom värmen spräcker stenen, och under den tid då djuren får sina ungar – grovt räknat våren och försommaren – måste du hålla din hund under noggrann uppsikt så att den inte springer lös bland vilt och fåglar. Vill du tälta mer än något enstaka dygn, eller slå upp tältet nära ett bostadshus, måste du först fråga markägaren. Du får inte heller gräva upp rötter eller plocka växter som är fridlysta, alltså skyddade i lag. Tanken bakom alltihop är enkel: lämna naturen i samma skick som du själv skulle vilja hitta den.

En gammal sedvana som blev grundlag

En viktig sak är att allemansrätten inte är en enda tydlig lag med alla regler samlade på ett ställe. Den har i stället vuxit fram som en sedvana, en tradition som har funnits i landet under mycket lång tid. I dag är det flera olika lagar och regler som tillsammans håller den på plats och drar gränserna för vad som är tillåtet. Sedan 1994 är allemansrätten dessutom skyddad i grundlagen. I regeringsformen står det att alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten, vilket innebär att rätten inte enkelt kan tas bort.

Inte helt unik – men ändå speciell

Det sägs ibland att allemansrätten är typiskt svensk, men liknande rättigheter finns även i flera andra länder, framför allt i Norden. Det som ändå gör den speciell är hur djupt den sitter i vardagen och i synen på naturen. För den som är ny i Sverige kan allemansrätten vara en fin väg in i landet och dess kultur. Du behöver varken pengar eller tillstånd – bara ett par skor, lite nyfikenhet och viljan att ta hänsyn. Resten sköter skogen.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
vistas	vara eller befinna sig på en plats
otänkbart	något man inte ens kan föreställa sig
tillhöra	vara någons egendom; någon äger det
rättighet	något som man har lov att göra
skyldighet	något som man måste göra; ett ansvar
jämlikhet	att alla människor behandlas lika och har samma värde
hänsyn	att tänka på andra och inte störa eller skada
hemfridszon	området närmast någons bostad, där allemansrätten inte gäller
enskild väg	en privat väg som en eller flera markägare själva sköter
matsäck	mat och dryck som man tar med sig ut i naturen
eldningsförbud	förbud mot att göra upp eld, ofta vid torrt väder
berghäll	en stor, slät klipphäll i naturen
gröda	det som odlas på en åker, till exempel säd eller potatis
näver	det yttre, ljusa skiktet av barken på en björk
terräng	öppen mark i naturen, utanför vägarna
under uppsikt	så att man hela tiden ser och har kontroll över något
häcka	när fåglar bygger bo och lägger ägg
fridlyst	skyddad i lag så att man inte får plocka eller skada den
sedvana	en gammal tradition eller vana som har funnits länge

ORD	FÖRKLARING
grundlag	de viktigaste lagarna i ett land, som är svåra att ändra
regeringsformen	en av Sveriges grundlagar
skick	hur något ser ut eller mår; tillstånd

Läsförståelsefrågor

1. Vad menar texten med att naturen blir ett “gemensamt vardagsrum”?
 1. Att alla bor tillsammans i skogen.
 2. Att naturen är öppen för alla att använda, oavsett ekonomi.
 3. Att man får bygga hus var man vill i naturen.
2. Varför följer det skyldigheter med allemansrätten?
 1. Eftersom staten vill tjäna pengar på naturen.
 2. Eftersom samma rätt gäller för alla på en gång, och naturen måste räcka till alla.
 3. Eftersom markägaren bestämmer allt.
3. Vad betyder det att en växt är “fridlyst”?
 1. Att den växer på en lugn och tyst plats.
 2. Att lagen skyddar den, så att ingen får ta eller skada den.
 3. Att bara barn får plocka den.
4. Vad menas i texten med att allemansrätten är en “sedvana”?
 1. En modern lag från 1994.
 2. Något som människor har gjort på samma sätt i väldigt många år.
 3. En regel som bara gäller på sommaren.
5. Vad krävs enligt texten för att köra bil eller fyrhjuling ute i terrängen?
 1. Ingenting, det ingår i allemansrätten precis som att gå och cykla.
 2. Tillstånd av den som äger marken, eftersom motortrafik inte omfattas av allemansrätten.
 3. Att man bara kör på vintern när marken är frusen.
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Allemansrätten finns samlad i en enda tydlig lag.
 2. Allemansrätten är skyddad i grundlagen sedan 1994.
 3. Allemansrätten är något helt unikt som bara finns i Sverige.
7. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Du får tälta flera veckor på samma plats utan att fråga någon.
 2. Du får plocka vilda bär och svamp i naturen.
 3. Du får gå rakt över en åker även om grödan skadas.
 4. Du får ta näver och bryta kvistar från levande träd.
 5. Du får åka skidor över mark som tillhör någon annan.
 6. Du måste hålla hunden under uppsikt under den tid då djuren får ungar.
 7. Du får göra upp eld direkt på en berghäll om du bara är försiktig.

8. Texten säger att allemansrätten “säger något om hur samhället ser på naturen och på jämlikhet”. Förklara vad som menas med det.
9. Varför kan man säga att allemansrätten handlar om både frihet och ansvar? Använd exempel ur texten.
10. Varför är det betydelsefullt att allemansrätten är skyddad i grundlagen och inte bara i en vanlig lag? Resonera utifrån texten.
11. Texten skriver att man ska “lämna naturen i samma skick som du själv skulle vilja hitta den”. Förklara med egna ord vad den meningen vill säga.
12. Sista meningen lyder: “Resten sköter skogen.” Vad tror du att texten vill säga med den? Motivera ditt svar.
13. Texten är tydlig med att allemansrätten inte är helt unik för Sverige. Varför är det viktigt att skriva så, tror du?

Diskussionsfrågor

- Allemansrätten bygger på att människor litar på varandra och tar ansvar utan att någon kontrollerar dem. Tror du att ett sådant system kan fungera överallt? Vad krävs för det?
- Var går egentligen gränsen mellan att njuta av naturen och att störa den? Diskutera konkreta exempel, till exempel hund, eld, musik och skräp.
- I texten beskrivs naturen som en gemensam tillgång för alla. Finns det andra saker i ett samhälle som borde vara gemensamma på samma sätt? Motivera.
- Allemansrätten beskrivs ibland som “typiskt svensk”. Varför kan det vara problematiskt att kalla något för typiskt för ett helt land?
- **Skriv (6–8 meningar):** Skriv en kort text där du jämför hur man får använda naturen i Sverige med hur det fungerade där du växte upp. Vad är likt, och vad är olika? Avsluta med vad du själv tycker om allemansrätten.